

Гальцова О. В.

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри
кримінології та кримінально виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Стайуса
м. Харків, Україна*

ЧИННИКИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ПОРУШЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ ПІД ЧАС ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті 3 Конституції України проголошено важливе положення, згідно якому людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Є беззаперечним, що зрілість суспільства визначається ставленням до соціально уразливих категорій населення, до яких можна віднести і людей, які відбувають покарання у виді позбавлення волі. Тому набуває актуальності питання щодо забезпечення безпеки в установах виконання покарань, яке теж є одним з ключових в діяльності кримінально-виконавчих систем усіх країн світу, яке ґрунтується з наріжного принципу, що життя і здоров'я людини є найвищою цінністю демократичних, соціальних та правових держав.

Право засуджених на особисту безпеку займає особливе місце в більшості міжнародних правових актів у сфері захисту прав і свобод людини таких, як Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Мінімальні стандарти поводження з в'язнями, Європейські в'язничні правила та ін., які визначаючи основні права людини, вказують на необхідність забезпечення безпеки засуджених в умовах позбавлення волі, закріплюють основні права особи, які позитивно впливають на її безпеку.

Тому ці важливі положення знайшли своє втілення у низці норм національного законодавства, у тому числі й у ст. 7 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), згідно якій держава поважає й охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їхню особисту безпеку та у ст. 10 КВК, що засуджені мають право на особисту безпеку.

У науці кримінально-виконавчого права особиста безпека засуджених досліджувалася багатьма її ученими, які визначають дане поняття дещо по-різному. Наприклад, «врегульовану чинним законодавством України діяльність органів і установ виконання

покарань щодо здійснення організаційно-управлінських, матеріально-технічних, силових та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я та майна засуджених від протиправних посягань, створення належних для них умов відбування покарання і досягнення його мети» (І.Г. Богатирьов); «стан захищеності життєво важливих законних інтересів особи від будь-якої зовнішньої загрози, при цьому забезпечення безпеки особи є однією з основних функцій держави» (О. В. Лисодєд); «гарантовану міжнародним правом та українським законодавством захищеність життя, здоров'я, інших життєво важливих і соціально значимих інтересів цієї категорії громадян від завдання шкоди, а також запобігання небезпеці та загрозам, які виникають у процесі відбування (виконання) кримінальних покарань у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі» (О. М. Джуца та О. І. Осауленко); «визначену та гарантовану на нормативно-правовому рівні, а також забезпечену правоохоронною діяльністю посадових осіб органів і установ виконання покарань та інших осіб захищеність їхніх прав і законних інтересів від різноманітних загроз, що посягають на їх життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та інші законні інтереси» (О. Яворська); «гарантію, необхідну умову життєдіяльності особи, що дозволяє їй зберігати та збільшувати духовні й матеріальні цінності» (А.Х. Степанюк) та ін.

Усі визначення особистої безпеки, що надали фахівці кримінально-виконавчого права фактично збігаються з онтологічним значенням філологів, яке визначено у Тлумачному словнику української мови: «*безпека*» – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує. Тому безпеку в установах виконання покарань вони розглядають у декількох основних аспектах: як складова частина мети загальної безпеки, що визначена як виправдання покарання у виді позбавлення волі у міжнародних документах; забезпечення безпеки персоналу обумовлюється правопорядком у місцях позбавлення волі; як режиму або ж засіб забезпечення правопорядку як процесу управління, тобто, як умови для діяльності установ виконання покарань.

Також дослідники визнають безпеку як гарантію, необхідну умову життєдіяльності особи, суспільства, держави, що дозволяє їм зберігати та збільшувати духовні та матеріальні цінності, відсутність небезпек та загроз для об'єкта. Суть безпеки, вважають вони, полягає в постійному існуванні загрози і перманентна необхідність управління нею. Під небезпекою розуміють можливі або реальні явища, події і процеси, здатні нанести шкоду людині, соціальній групі, народу, суспільству, державі, нанести шкоду їх благополуччю, зруйнувати матеріальні, духовні або природні цінності тощо. Загроза – це небезпека на стадії

переходу із можливості у дійсність, висловлений намір або демонстрація готовності одних суб'єктів спричиняти шкоду іншим.

У нормах Кримінально-виконавчого кодексу України термін «безпека» використовується у різних аспектах, а саме: особиста безпека засудженого, безпека персоналу, заходи безпеки, дотримання правил техніки безпеки, вимоги безпеки і постійного контролю, пожежна безпека і безпека праці, громадська безпека, національна безпека України, суспільна небезпека кримінального правопорушення, безпека життя і здоров'я засуджених. Дані терміни характеризують лише окремі елементи безпеки. Але у переважній більшості, коли мова йде про поняття «особиста безпека», під вказаним поняттям розглядають «особисту безпеку засудженого».

На законодавчому рівні закріплені наступні заходи забезпечення особистої безпеки засуджених: нагляд за засудженими (ст. ст. 59, 102 КВК); заходи, стягнення що застосовуються до засуджених (ст. ст. 54, 68, 82, 132, 145 КВК); заходи соціально-виховного впливу на засуджених (ст. ст. 65, 79, гл. 19 КВК); оперативно-розшукова діяльність в колоніях (ст. 104 КВК); заходи безпеки у виправній колонії (гл. 16 КВК); переведення засуджених в безпечне місце (ст. 10, ч. 3 ст. 50, ч. 2 ст. 88 КВК); заходи медичного характеру, які спрямовані на забезпечення охорони здоров'я засуджених (ч. 1 п. 5 ст. 8 КВК) та ін. Право засуджених на особисту безпеку і завдання по її забезпеченню, які стоять перед установами виконання покарань, в основному закріплюються нормами кримінально-виконавчого права, а заходи забезпечення особистої безпеки засуджених, поряд з кримінально-виконавчим правом, регулюються і іншими галузями права (конституційним, цивільним, трудовим, кримінальним, адміністративним тощо).

Але не менш важливим для науковців та правозастосовної діяльності є з'ясування чинників, які порушують особисту безпеку засуджених, оскільки саме на державу покладається обов'язок щодо збереження їх життя, здоров'я, недоторканості та інших інтересів під час відбування покарань.

Під час відбування кримінальних покарань існує низка загроз особистій безпеці засудженим, які можуть загрожувати їх здоров'ю або життю внаслідок низки чинників: *суб'єктивних, економічних та правових.*

Так, чинниками *суб'єктивного* характеру, на нашу думку, є: особисті конфлікти або неприязні стосунки із іншими засудженими; непорозуміння або упереджене ставлення персоналу установ виконання покарань до засуджених; якщо засуджений є важливим свідком по кримінальній справі та ін. Тому загроза особистої безпеки засудженій особі у таких випадках може носити різноманітний характер, починаючи від погрози вбивством, спричинення тілесних пошкоджень,

побиття, катування, доведення до самогубства, систематичного знущання над засудженим тощо.

Щодо *економічних* чинників, які загрожують особистій безпеці, необхідно віднести: недостатнє фінансування установ виконання покарань, що призводять до неналежних умов тримання засуджених, які наражають на небезпеку їх життя або здоров'я; відсутність необхідних коштів або ліків для засуджених; незадовільне харчування та ін. У таких випадках засуджені особи можуть захворіти на туберкульоз, ВІЛ-інфекцію чи інші тяжкі інфекційні або невиліковні хвороби, які створюють реальну загрозу їх життю або здоров'ю.

Правовими чинниками, що порушують особисту безпеку засуджених є: недосконалість чинного кримінально-виконавчого законодавства; правовий нігілізм; порушення норм законодавства щодо безпеки та умов праці засуджених; перевищення або зловживання владою під час виконання своїх обов'язків працівниками установ виконання покарань.

Отже, дослідження чинників, що обумовлюють порушення особистої безпеки засуджених дозволить у подальшому виявити та мінімізувати їх наявність та, тим самим, зменшити вчинення кримінальних правопорушень, що порушують особисту безпеку засуджених; зберегти їх життя та здоров'я; після відбуття покарання повернути їх правослухняними, ресоціалізованими, працездатними та повноцінними громадянами у суспільство.

**Східноукраїнська наукова
юридична організація**

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ: НАУКОВІ
ДИСКУСІЇ»**

6–7 грудня 2019 р.

ЧАСТИНА II

**м. Харків
2019**

УДК 34(063)
А43

А43 Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії : міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 6–7 грудня 2019 р. – Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. – Ч. 2. – 180 с.

Подані на конференцію матеріали видаються в авторській редакції.

УДК 34(063)